

Miloš KRIVOKAPIĆ (Podgorica)
Filozofski fakultet – Nikšić

FREKVENCIJA GLAGOLSKIH OBLIKA U LJUBIŠINU JEZIKU

Stefan Mitrov Ljubiša, darovit pripovjedač i vrstan stilista, postigao je potpun sklad motivike i tematike s oblikom pripovijedanja. Pored vertikalnog sklada, ostvario je i horizontalni sklad između oznake (zvuka) i značenja riječi. Uspostavljanju oba sklada dali su nezamjenljiv doprinos glagolski oblici i njihovi sinonimi, odnosno velike mogućnosti njihove izražajnosti. Visok je i raznovrstan stilematički potencijal glagolskih oblika u jeziku Ljubišinom. Mnogoznačnost i slojevitost glagolskih oblika izvire iz afektivnog stava govornog lica, iz težnje pripovjedača da pri izboru glagolskih oblika i njihovih sinonima angažuje onu varijantu (glagolski oblik i njegov sinonim) koja njegovu poruku, informaciju čini značenjski i zvukovno najizražajnijim. Suptilno nijansiranje gramatičko-logičkih i stilističkih funkcija glagolskih oblika stvara snažnu ekspresiju, skladnu ritmičnost.

Ključne riječi: *frekvencija, sinonimija, transpozicija, glagolski oblici, jezik*

Stefan Mitrov Ljubiša (Budva, 1824 – Beč, 1878), političar, prevodilac, pjesnik, darovit pripovjedač, vrstan stilista, jedan od najdosljednijih pristalica narodnoga jezika, svojom osobenom prozom označio je prijelaz iz romantizma u realizam, dao izuzetan doprinos crnogorskoj literarnoj baštini. Njegova proza, koja predstavlja značajnu etapu u razvoju našega jezika, osvaja čitaoca ljepotom i mudrošću i prkosi vremenu. Vremenu prkosi ne samo ljepota i moć Ljubišina jezika, njegov neponovljivi jezički vez, nego i etička načela koja se uklapaju u savremenu etičku misao, duh i karakter patrijarhalnoga svijeta antičkih vrlina, što potvrđuju *Pripovijesti crnogorske i primorske* i *Pričanja Vuka Dojčevića*.

Pripovijesti crnogorske i primorske, reprezentativno djelo Ljubišino, obuhvata dug period, od petnaestoga do devetnaestog vijeka. Neke pripovijesti u ovoj zbirci vraćaju čitaoca u petnaesti vijek („Kanjoš Macedonović“,

„Skočidjevojka“, „Prokleti kam“), druge u osamnaesto stoljeće („Prodaja patrijare Brkića“, „Pop Andrović, novi Obilić“, „Šćepan Mali“, „Gorde, ili kako Crnogorka ljubi“). Pripovijest „Krađa i prekrađa zvona“ ima temu iz savremenoga života. Bliske životu naroda, čije su pripovjedne niti Ljubišu inspirisale, ove pripovijesti nose snažan pečat piščeve mašte. Bitne odlike ove Ljubišine zbirke jesu: dinamičnost, sadržajnost, uvjerljivost, sažetost izraza, bogatstvo jezičkog nijansiranja.

Pričanja Vuka Dojčevića sadrže trideset i sedam umjetnički stilizovanih šaljivih priča sa došetkom. Priče izviru iz usta Vuka Dojčevića, a vremenski su vezane za petnaesti vijek i vladavinu Ivana Crnojevića. Dojčević, koji je narator i učesnik događaja, pričanje i smisao priče podvrgava naslovljenoj gnomi.

Priče se temelje na narodnoj anegdoti, ali i bogate piščevom maštom. Najbitnija značajka ovih priča ipak je jezik. Jezik je najčešće isticani kvalitet u proučavanjima Ljubišina književnog djela. Ljubišin jezik i njegov odnos prema narodnome jeziku bili su preokupacija ne samo lingvista, nego i književnih kritičara. Jedan od bitnih razloga Ljubišina insistiranja na jeziku nalazi se u njegovoj težnji „da pruži slikovit dokaz da naš jezik ni po čemu ne zaostaje za talijanskim i drugim velikim jezicima“.¹

Dok su književni kritičari uzgred govorili o Ljubišinu jeziku, lingvisti su pokušali da prodru u srž njegova jezičkog izraza, tražili i stavljali na uvid argumente za svoje konstatacije. Došli su, pored ostaloga, do saznanja „da se Ljubišin jezik razlikuje od vukovsko-hercegovačkog u dva pravca: a) u sintagmatskom strukturiranju fraza sa kvantifikatorom ima više mogućnosti, b) u organizaciji struktura S-P ima skromniji inventar mogućnosti (...);² da je Ljubišin obrazac nastao odabirom iz različitih krajeva naše jezičke oblasti i njihovim sjedinjavanjem u jedinstveni jezički tip.“³ Ljubišin jezik je uzdignut, dakle, iznad dijalekatskog materijala, što se, prema mišljenju Radoja Simića i Branislava Ostojića, očituje u fonetsko-morfološkim osobinama, u leksici i sintaksi. Jezik Stefana Mitrova Ljubiše obiluje arhaičnim riječima poznatim dijalekatskoj leksici piščeva kraja (kao i svim crnogorskim govorima). Malo je u Ljubišinu jeziku riječi iz crkvenoslovenskoga jezika. Narodne riječi, koje su stavljene u nove suodnose i iznijansirane, ne daju mnogo maha bremenu crkvenoslovenskoga nasljeđa i pozajmljenicama, odnose prevagu i slivaju se u snažnu maticu pripovijedanja.

¹ Novo Vuković: „Neke stilske karakteristike Dojčevićevog pričanja“, *Stvaranje*, br. 12, Titograd, 1974.

² Radoje Simić i Branislav Ostojić: „Neki slučajevi kongruencije u jeziku Stefana Mitrova Ljubiše“, CANU: *Stefan Mitrov Ljubiša*, Titograd, 1976, str. 228.

³ Asim Peco: „Jedan pogled na pisanu reč Stefana Mitrova Ljubiše“, CANU: *Stefan Mitrov Ljubiša*, Titograd, 1976. str. 211.

Posebna draž Ljubišina stila i jezika jeste izvjesna arhaičnost u sklopu rečeničnom (u odnosu na savremeni jezik). Ne libi se Ljubiša crnogorske narodne sintakse, rečenica bez razvijenih djelova, što će naći mjesto u kasnijim gramatikama, uzeti maha u književnim djelima. Najčešće je Ljubišina rečenica razgranata, obogaćena umetnutim riječima, rijetko glomazna. Ponekad se u sastavu složenih rečenica nađe poetski obojeno prozno kazivanje, nađu se deseterci, koji ne remete prozni način kazivanja.

Cilj ovoga rada je sagledavanje i utvrđivanje u književnom djelu Stefana Mitrova Ljubiše (*Pripovijestima crnogorskim i primorskim, Pričanjima Vuka Dojčevića, Napisima*)⁴ učestalosti glagolskih oblika.

Da bi se dobili relevantni podaci o frekvenciji upotrebe glagolskih oblika, njihovim međusobnim odnosima, transponovanju značenja i ekspresivno-impresivnim vrijednostima u jeziku Stefana Mitrova Ljubiše, neophodno je bilo angažovati, pored ostalih, i statističku metodu. Ova egzaktna metoda, koju je prvi u našoj lingvistici upotrijebio krajem devetnaestoga vijeka Tomo Maretić, a koja se afirmisala sredinom dvadesetoga vijeka, danas je nezamjenljiva pri ispitivanju i utvrđivanju učestalosti jezičkih jedinica u književnim djelima. Njeni rezultati zavise od upornosti, istrajnosti, preciznosti proučavaoca, od provjere više puta, što iziskuje maksimalan napor i strpljenje. „Koliko je ovaki posao mučan i koliko se hoće za nj velike strpljivosti, to može ocijeniti samo onaj ko ga je pokušao raditi; tu se čovjek u brojanju vrlo lako zabuni, a najmanja pogreška remeti račun, zato treba po nekoliko puta isto mjesto brojati, dok se čovjek ne uvjeri, da nema u brojanju pogreške“,⁵ kaže, pored ostaloga, T. Maretić. Stoga su i u ovom radu moguća manja statistička odstupanja kada su u pitanju najfrekventniji glagolski oblici (prezent, perfekat, aorist). Ovo će biti shvatljivo ako se ima u vidu da je Stefan Mitrov Ljubiša upotrijebio u svome književnom djelu (tri knjige, sedamsto i četrnaest stranica)⁶ dvadeset i sedam hiljada i dvjesta devedeset puta glagolske oblike i njihove sinonime.⁷

⁴ Stefan Mitrov Ljubiša: *Djela*; Obod – Cetinje, Kulturni centar – Budva, 1974.

⁵ Tomo Maretić: *Gramatika sa stilistikom*, Zagreb, 1899, 1931.

⁶ Stefan Mitrov Ljubiša: *Djela*, Obod – Cetinje, Kulturni centar – Budva, 1974.

⁷ *Sinonimija* – termin za lingvističku pojavu, uslovljenu spletom različitih okolnosti semantičke i sintaksičke prirode, koja se ispoljava u mogućnosti međusobne zamjene jezičkih sredstava uz očuvanje nepromijenjenog smisla onoga što se njima kazuje. *Sinonimi* – termin za jezička sredstva (riječi, sintagme, rečenice i rečenične skupine), oblički različna, a po cjelokupnoj značenjskoj vrijednosti identična ili krajnje bliska. *Sinonimika* – nauka koja proučava sinonime. *Sintaksička transpozicija* – termin za pojavu pri kojoj jedna gramatička kategorija preuzima sintaksičke funkcije druge gramatičke kategorije; transpozicija sintaksičke funkcije koja izaziva promjenu značenja date kategorije. *Sintaksička sinonimika* – termin za označavanje oblasti sinonimike koja se bavi proučavanjem

Na osnovu dobijenih podataka utvrđeno je sljedeće:

Stefan Mitrov Ljubiša je u svome književnom djelu upotrebljavao sve glagolske oblike u primarnom i sekundarnom značenju. Najveću frekvenciju imaju prezent, perfekat i aorist, a najmanju futur II, glagolski prilog prošli i pluskvamperfekat. Svi glagolski oblici češći su u primarnome nego u sekundarnom značenju. Različite su njihove ekspresivno-impresivne mogućnosti, obilježja u sekundarnom značenju osobena.

Transpozicija značenja glagolskih oblika, pri kojoj jedni glagolski oblici pod određenim uslovima preuzimaju funkciju i značenje drugih oblika, veoma je rasprostranjena u jeziku Ljubišinu. Novo značenje glagolskog oblika ima određenu frekvenciju upotrebe i stepen ekspresivnosti. Stilistička vrijednost glagolskog oblika u sekundarnom značenju uslovljena je frekvencijom upotrebe i stepenom ekspresivnosti. Ekspresivnost najčešće gube glagolski oblici čija je frekvencija upotrebe neuporedivo veća od učestalosti drugih glagolskih oblika, a čuvaju je oni oblici čija je učestalost manja.⁸

Ljubiša naporedo upotrebljava u istoj funkciji i značenju ne samo glagolska vremena nego i druge glagolske oblike (moduse, glagolske pridjeve i priloge, infinitiv). Otuda u njegovu jeziku načini (potencijal, imperativ, futur II) u funkciji i značenju glagolskih vremena, glagolska vremena u funkciji modusa, futurska značenja nefuturskih vremena (prezenta, aorista, perfekta), glagolska vremena u funkciji i značenju drugih glagolskih vremena (aorist i prezent perfektivnih glagola, prezent imperfektivnih glagola i imperfekat, perfekat i pluskvamperfekat. Podudarnost i mogućnost naporedne upotrebe, odnosno njihova sinonimnost dovela je do potiskivanja pojedinih glagolskih oblika na marginu, znatno smanjila radijus njihove upotrebe (futur II, pluskvamperfekat, glagolski prilog prošli, imperfekat).

Pojedina glagolska vremena preuzela su značenja drugih glagolskih oblika u Ljubišinom jeziku. Prezent se često nalazi u funkciji i značenju aorista, imperfekta, futura I, futura II, infinitiva, imperativa, a perfekat u funkciji i značenju pluskvamperfekta, imperativa, futura I. Zahvaljujući mogućnostima transpozicije, „koja nastaje transferom semantičkog i sintaksičkog osnovnog elementa gramatičke kategorije“,⁹ Ljubiša je sačinio bogat i skladan mozaik sinonima. Njegov bistro tok razliva se u brojne prezentske, futurske, preteritalne i druge rukavce indikativnog, modalnog i relativnog značenja. Sinonimi su u Ljubišinu jeziku raskošno bogatstvo, ali nikako ne izlišna raskoš.¹⁰

sinonimije na sintaksičkom nivou; proučavanje sinonima i sinonimije na sintaksičkom nivou (u sistemu rečenica, u sistemu glagolskih oblika).

⁸ Milorad Ćorac: *Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika*, Naučna knjiga, Beograd, 1974, str. 79-80.

⁹ Ibidem, 36.

¹⁰ Mihailo Stevanović: „Sintaksička sinonimika“, *Književnost i jezik*, god. X, br. 2, Beograd, 1963, str. 81.

Među glagolskim oblicima u Ljubišinu jeziku ima i onih koji su u koliziji sa važećom književnojezičkom normom: *šćene, šćah, šćaše bit, sklonu se, kora-čeći, gledeć, siplju, piplju, pozivljući, plackati, pohmiliti, šnjelo, pane* i dr. Upotreba glagolskih oblika i njihovih sinonima u jeziku Stefana Mitrova Ljubiše u skladu sa piščevim motivsko-tematskim opredjeljenjima, njegovim afektivnim stavom i težnjom da angažuje, upotrijebi onaj glagolski oblik ili njegov sinonim koji informaciju, naraciju čini najizražajnijom. Dakle, transpozicija značenja glagolskih oblika, pri kojoj je svaki glagolski oblik postao stilogen, i to manje ili više, usklađena je sa sadržajem i smjerom konteksta. Ona je uzdigla Ljubišinu naraciju na visok nivo, učinila njegov jezik i stil neponovljivim.

Tab. 1: Frekvencija glagolskih oblika u jeziku Stefana Mitrova Ljubiše

Prezent	14256
Perfekat	4870
Aorist	2493
Futur I	1088
Imperativ	1130
Infinitiv	1085
Potencijal	694
Radni glagolski pridjev	663
Imperfekat	288
Glagolski prilog sadašnji	246
Trpni glagolski pridjev	227
Pluskvamperfekat	149
Glagolski prilog prošli	60
Futur II	47

Literatura

- Milorad Ćorac: *Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika*, Naučna knjiga, Beograd, 1974, str. 79-80.
- Tomo Maretić: *Gramatika sa stilistikom*, Zagreb, 1899, 1931.
- Asim Peco: „Jedan pogled na pisanu reč Stefana Mitrova Ljubiše“, CANU: *Stefan Mitrov Ljubiša*, Titograd, 1976. str. 211.

- Stefan Mitrov Ljubiša: *Djela*; Obod – Cetinje, Kulturni centar – Budva, 1974.
- Mihailo Stevanović: „Sintaksička sinonimika“, *Književnost i jezik*, god. X, br. 2, Beograd, 1963, str. 81.
- Novo Vuković: „Neke stilske karakteristike Dojčevićevog priča-nja“, *Stvaranje*, br. 12, Titograd, 1974.

Miloš KRIVOKAPIĆ

FREQUENCY OF THE VERB FORMS IN THE LANGUAGE OF STEFAN MITROV LJUBIŠA

Stefan Mitrov Ljubiša, a talented narrator and stylist, has achieved a complete harmony between motifs, themes and the manner of narration. He has achieved not only a vertical harmony, but also a horizontal one which relates between the sound and the meaning of a word. Various verb forms, their synonyms as well as great possibilities of their combining have significantly enabled creation of this harmony. The language of Stefan Mitrov Ljubiša has a very significant stylistic potential. The various meanings and multi-layered structures of the verb forms are the product of the affective attitude of the narrator which stems from the aspiration of the narrator to use the most expressive verb form (the verb form and its synonym). The subtle shading of the logical and grammatical and stylistic functions of the verb forms creates a very strong expression and rhythmicity.

Key words: *frequency, synonymy, transposition, verb forms, language*